

Любомир Летнянчин

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6495-9809>
Lubomyr_1976@ukr.net

УДК 342.565.2 (477)

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. Конституційний Суд України (КСУ) як орган конституційної юрисдикції відіграє провідну роль у конституціоналізації індивідуальної конституційної скарги в Україні. Практичне втілення конституційної скарги в Україні лише на початковому етапі. Саме тому такою важливою є практика діяльності КСУ з розгляду конституційних скарг, оскільки на цьому етапі закладаються підходи, традиції, принципи й методи, на яких буде вибудовувати свою діяльність КСУ й орієнтувати потенційних скаржників щодо перспектив розгляду конституційних скарг.

Метою статті є аналіз практики діяльності органу конституційної юрисдикції та його юридичних позицій в аспекті впливу на становлення й розвиток інституту конституційної скарги в Україні, виявлення теоретико-правових проблем реалізації права на індивідуальну конституційну скаргу на початковому етапі та формулювання пропозицій щодо вдосконалення відповідної практики КСУ та інституту конституційної скарги.

КСУ як орган конституційної юрисдикції, “суд права”, легітимний орган конституціоналізації інституту конституційної скарги реагує на численні конституційні скарги, формулюючи при цьому важливі юридичні позиції. Встановлення ним додаткових вимог щодо змісту конституційної скарги вказує на судовий активізм останнього та спробу підсилити “тест обґрунтованості” як умову їх прийнятності. Це відповідає природі конституційної скарги як важливого універсального засобу захисту фундаментальних прав людини. А тому КСУ спонукає суб’єктів конституційної скарги до зваженого, відповідального й ретельного ставлення до їх підготовки, адже ефект від їх задоволення має загальний характер, на відміну від наслідків судових рішень. Конституційно-судову перспективу матиме конституційна скарга, в якій обґрунтовано конституційно значущу проблему в царині конституційних прав і свобод. Тягар із виявлення та обґрунтування конституційно значущої проблеми лежить на суб’єктах конституційної скарги. Акцентування лише на конституційних принципах і гарантіях в обґрунтування неконституційності закону (його окремого положення) без зазначення конституційних прав і свобод, які зазнали порушень, не матиме переконливого юридичного ефекту, що не заперечує їх широкого використання для підсилення обґрунтованості вимог і демонстрації пробле-

© Любомир Летнянчин, 2018

Любомир Летянчин

ми. У цьому вбачається специфіка саме конституційної скарги і прихований сигнал КСУ, що він такий “суд права”. За таких обставин у найбільш уразливому становищі опиняються юридичні особи приватного права.

Складність у підготовці конституційної скарги повинна компенсуватися можливостями не лише адвокатської спільноти, а й фахівців у галузі права, зокрема конституційного, науковців, конституційних експертів у галузі прав людини, правозахисників і правозахисних організацій.

Ключові слова: конституційна скарга; конституціоналізація; конституційно значуща проблема; “суд права”; Конституційний Суд України; фундаментальні права людини.

Аналіз Конституції України, Закону України “Про Конституційний Суд України” (далі – Закон про КСУ)¹, юридичних позицій органу конституційної юрисдикції в Україні, окремих думок суддів КСУ, численних наукових публікацій з проблематики запровадження конституційної скарги вказують на існування проблемних питань щодо ролі органу конституційної юрисдикції з практичного втілення інституту індивідуальної конституційної скарги. Наразі виглядає так, що саме КСУ цілком обґрунтовано задає тон, є, так би мовити, головним “нюс-мейкером” у цій царині. В одних випадках орган конституційної юрисдикції займає активну позицію (йдеться про випадки відкриття конституційного провадження і навіть про відмову у його відкритті, але з формулюванням юридичної позиції (абсолютна меншість випадків)), в інших – пасивну (переважна більшість), що, однак, не означає хибну. Так, станом на 31 серпня 2018 р. до КСУ надійшло 930 конституційних скарг, серед яких 649 скарг (70 %) повернуто заявникам як такі, що за формою не відповідали вимогам Закону про КСУ, з відповідними роз’ясненнями та зазначенням про можливість повторного звернення з дотриманням вимог цього Закону. КСУ найчастіше відмовляє у відкритті конституційних проваджень у справах на підставі пунктів ст. 62 Закону про КСУ – неприйнятність конституційної скарги (158 – колегії; 12 – сенати) та неналежність до повноважень КСУ питань, порушених у конституційній скарзі (40 – колегії; 2 – сенати)². Загалом станом на 30 вересня 2018 р. КСУ постановлено 258 ухвал про відмову у відкритті конституційного провадження у справах за конституційними скаргами, з них колегіями суддів одноставно – 224, не одноставно – 19, сенатами – 15. Остаточо у справах за конституційними скаргами постановлено 239 ухвал про відмову у відкритті конститу-

www.pravoua.com.ua

¹ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.

² “У КСУ відбулась міжнародна конференція “Індивідуальна конституційна скарга до Конституційного Суду України” (Конституційний Суд України, 11 вересня 2018) <<http://www.ccu.gov.ua/novyna/u-ksu-vidbulas-mizhnarodna-konferenciya-individualna-konstytuciynna-skarga-do-0>> дата звернення 20 Жовтень 2018.

ційного провадження, зокрема й колегіями суддів Першого сенату – 122, колегіями суддів Другого сенату – 102, Першим сенатом – 4, Другим сенатом – 11. Станом на 10 листопада 2018 р. відкрито лише 30 проваджень за конституційними скаргами, з яких колегіями суддів КСУ – 26 (по двом скаргам конституційне провадження вже закрито за рішенням Другого сенату), Сенатами – 4.

На думку В. Крусса, єдиним суб'єктом конституціоналізації права є Конституційний Суд³. Судова форма органу конституційної юрисдикції, на переконання В. Джуни, є найбільш ефективним інструментом забезпечення конституціоналізації національного законодавства⁴. Поділяють позицію про провідну роль органу конституційної юрисдикції в конституціоналізації національної правової системи чимало вітчизняних науковців⁵. Первісна редакція Конституції України 1996 р.⁶ передбачила прямий доступ особи до конституційного судочинства, але в специфічній формі – індивідуального конституційного звернення, що лише частково задовольняв запити широкого кола потенційних “жертв” неконституційних законів. Тому вітчизняні науковці активно досліджували практику зарубіжних країн щодо функціонування відповідного інституту, а також перспективи його запровадження в Україні. Йдеться, зокрема, про колективну монографію за авторством Ю. Барабаша, І. Бодрової, О. Петришина, С. Серьогіної⁷, праці М. Гультая⁸, А. Головіна⁹, низку дисертаційних досліджень¹⁰. Після довгоочікуваного запровадження в конституційний правозахисний механізм України індивідуальної конституційної скарги почалася жвава дискусія щодо оцінки позитивних і негативних сторін відповідних конституційних новел та вичікувальної (пасивної) позиції КСУ з їх втілення¹¹. Коли ж Верховна Рада України врешті-решт прийня-

³ В Кресс, *Конституціоналізація права: основи теорії* (Норма: ИНФРА-М 2016) 240.

⁴ В Джуни, *Соціологія конституційного права. кн. 1: Теоретико-методологічні основи* (Ін Юре 2015) 384.

⁵ Ю Шемшученко та інші (за заг ред), *Теорія і практика конституціоналізації галузевого законодавства України* (Юридична думка 2013) 308; Т Подорожна, *Правовий порядок: теоретико методологічні засади конституціоналізації* (Юрінком Інтер 2016) 536; В Бринцев *Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування*, кн. 1 (Право 2013) 392; В Бринцев, *Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування*, кн. 2 (Право 2015) 376.

⁶ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР, зі змінами. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 31.10.2018).

⁷ О Петришин та інші (за заг ред), *Проблеми та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні* (Атіка-Н 2010) 108.

⁸ М Гультай, *Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя* (Право 2013) 424.

⁹ А Головін, *Захист прав і свобод людини і громадянина єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні* (Логос 2012) 384.

¹⁰ Т Бринь, ‘Конституційний Суд України в механізмі захисту та забезпечення прав і свобод людини і громадянина’ (дис канд юрид наук, Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого 2010); К Айріян, ‘Конституційна скарга як форма звернення до органу конституційної юрисдикції’ (дис канд юрид наук, Національна академія внутрішніх справ 2015).

¹¹ В Лемак та О Петришин, ‘Конституційна скарга в Україні: проблеми механізму впровадження’ (2017) 2 Вісник Національної академії правових наук України 79-88; М Савчин, ‘Безперервність національної конституційної традиції в умовах викликів і загроз, або Про континуїтет’ (2017) 25 Дзеркало тижня <<https://dt.ua/internal/bezperernv-nacionalnoyi-konstituciynoyi-tradiciyi-v-umovah-viklikiv-i-zagroz->

Любомир Летнянчин

ла Закон про КСУ, а КСУ затвердив Регламент КСУ¹², відкрилися реальні можливості для практичної реалізації суб'єктивного конституційного права на звернення із конституційною скаргою. Утім, справжній ефект від конституційної скарги безпосередньо пов'язаний із діяльністю органу конституційної юрисдикції, який відносно нещодавно почав активно розглядати конституційні скарги.

Метою дослідження є аналіз практики діяльності органу конституційної юрисдикції та його юридичних позицій в аспекті впливу на становлення і розвиток інституту конституційної скарги в Україні, виявлення теоретико-правових проблем реалізації права на індивідуальну конституційну скаргу на початковому етапі та формулювання пропозицій щодо вдосконалення відповідної практики КСУ та інституту конституційної скарги.

Проаналізувавши закони України (їх окремі положення), які оспоровалися суб'єктами права на конституційну скаргу у 2018 р., суддя КСУ М. Гультай звернув увагу на те, що таких законів 19, серед них закони України “Про державну службу”, “Про прокуратуру”, “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування”, “Про судоустрій і статус суддів”, а також Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України та ін.¹³. Аналіз конституційних скарг дає змогу дійти висновку, що предметом оскарження є, головним чином, положення цих законів щодо пенсійного забезпечення державних службовців, прокурорів та суддів. Голова КСУ С. Шевчук зазначає, що перший досвід розгляду конституційних скарг свідчить про недостатнє розуміння природи цього інституту. Найпоширенішими помилками скаржників є те, що вони не вказують, яке саме конституційне право було порушене, що таке порушення має бути виключно законом, а не іншим нормативно-правовим актом, чи дією або бездіяльністю суб'єкта владних повноважень, не враховують терміни подачі скарги та умову відносно остаточного рішення суду апеляційної або касаційної інстанції¹⁴. Саме через великий вплив конституційних скарг, до того ж низької

abo-pro-kontinuyitet-247135_.html> дата звернення 1 Липень 2018; С Шевчук, ‘Права людини не можуть залежати від наявності чи відсутності закону’ (2017) 16 Закон і бізнес <http://zib.com.ua/ua/128479-suddya_ksu_stanislav_shevchuk_prava_lyudini_ne_mozhut_zalezht.html> дата звернення 7 Липень 2018; М Гультай, ‘Захист прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України’ (2017) 4 Вісник Конституційного Суду України 21-41; В Кривенко, ‘Конституційний Суд нічого не забороняє та не дозволяє, бо не він регламентує правовідносини, що виникають в соціумі’ (2017) 26 Закон і бізнес <http://zib.com.ua/ua/129308-vo_golovi_ksu_viktor_krivenko_ks_nichogo_ne_zaboronyae_ta_ni.html> дата звернення 11 Липень 2018.

¹² Регламент Конституційного Суду України: постанова Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. № 1-пс/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/reglament_2.pdf (дата звернення: 12.11.2018).

¹³ У КСУ відбулась міжнародна конференція “Індивідуальна конституційна скарга до Конституційного Суду України” (н 2).

¹⁴ Там само.

якості (щоправда, Голова КСУ визнає, що друга хвиля конституційних скарг свідчить про те, що люди починають розуміти, що це юридичний процес) спонукав КСУ до активної позиції щодо роз'яснення умов прийнятності конституційної скарги.

Як зазначалося вище, найпоширенішими помилками скаргників є, зокрема, те, що вони не вказують, яке саме конституційне право було порушене. Йдеться про порушення вимог п. 6 ч. 2 ст. 55 Закону про КСУ щодо необхідності обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону. Утім, КСУ йде далі, і в низці ухвал фактично формулює юридичну позицію. Так:

<...> особа, яка звертається до Конституційного Суду України, повинна не лише зазначити, а й *аргументовано довести* (курсив наш. – Л. Л.) як саме закон (його окремі положення) обмежує чи порушує її конкретне конституційне право і що таке обмеження не відповідає Конституції України (є неконституційним)¹⁵;

<...> особа, яка звертається до Конституційного Суду України, повинна не лише зазначити, а й аргументовано довести як саме закон (його окремі положення) обмежує чи порушує її конкретне конституційне право, та *обґрунтувати* (курсив наш. – Л. Л.), що таке обмеження не відповідає Конституції України (є неконституційним)¹⁶;

<...> особа, яка звертається до Конституційного Суду України, повинна не лише зазначити, а й аргументовано довести як саме закон (його окремі положення) обмежує чи порушує гарантоване Конституцією України право і *як це право зазнало порушень внаслідок застосування закону* (курсив наш. – Л. Л.)¹⁷.

На те, що таке формулювання претендує на статус юридичної позиції, вказує як поширеність практики використання такої формули КСУ (як на рівні колегій так і на рівні сенатів¹⁸), так і розуміння суті справи самими суддями КСУ. Вони, перебуваючи в гущі подій, як ніхто інший занурені в проблематику і розбираються у нюансах настроїв суддів й ухвалених

¹⁵ Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 р. № 127-1(І)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/127-1_i_2018.pdf (дата звернення: 31.10.2018).

¹⁶ Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 р. № 128-1(І)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/128_1_i_2018.pdf (дата звернення: 31.10.2018).

¹⁷ Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 18 жовтня 2018 р. № 335-2(ІІ)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/335_22_2018.pdf (дата звернення: 31.10.2018).

¹⁸ Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України від 13 червня 2018 р. № 20-у(І)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-y_2018.pdf (дата звернення: 31.10.2018).

Любомир Летнянчин

ними рішень. Так, в окремій думці на ухвалу Першого сенату КСУ від 13 червня 2018 р. № 20-у(І)/2018 суддя КСУ О. Литвинов прямо вказує на те, що такий висновок слід вважати юридичною позицією КСУ¹⁹. Утім, він доволі критично висловився щодо змісту такої юридичної позиції, яка:

<...> по суті, є тлумаченням положень пункту 6 частини другої статті 55 Закону України “Про Конституційний Суд України”, шляхом якого впроваджено нову вимогу до змісту конституційної скарги, а релевантні положення цієї законодавчої норми прийняті не у розвиток Конституції України, зокрема її статті 151¹, яка не містить вимог до форми і змісту конституційної скарги²⁰.

Це, по-перше. По-друге, аналізуючи вже безпосередньо п. 6 ч. 2 ст. 55 Закону про КСУ, відповідно до якого у конституційній скарзі зазначається, зокрема, обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб’єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону, доходять висновку:

<...> ці положення жодним чином не можуть трактуватися як такі, що покладають на особу, яка звертається до Конституційного Суду України, обов’язок “аргументовано довести, як саме оспорюваний закон (його окремі положення), який був застосований в остаточному судовому рішенні в її справі, порушує її гарантоване Конституцією України право”, оскільки це суперечить змісту пункту 6 частини другої статті 55 Закону України “Про Конституційний Суд України”²¹.

Таким чином, підсумовує суддя О. Литвинов, юридичною позицією Першого сенату КСУ ‘встановлено не передбачену Законом України “Про Конституційний Суд України” нову вимогу до змісту конституційної скарги’²². Солідарний з такою інтерпретацією й суддя КСУ М. Мельник²³.

Прискіпливий аналіз зазначеної вище юридичної позиції КСУ дає змогу дійти висновку, що ним дійсно уведено нову вимогу до змісту конституційної скарги, з метою підсилення “тесту обґрунтованості”

www.pravoua.com.ua

¹⁹ Окрема думка судді Конституційного Суду України Литвинова О. М. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-y_i_2018_1.pdf (дата звернення: 31.10.2018).

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² Там само.

²³ Окрема думка судді Конституційного Суду України Мельника М. І. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-y_i_2018_2.pdf (дата звернення: 31.10.2018).

конституційної скарги як умову її прийнятності. Видається, що подібних конституційних “налаштувань” у процесі розгляду конституційних скарг буде чимало. КСУ лише на початку шляху до повноцінного втілення в практику інституту конституційної скарги. Так було й з індивідуальним конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення Конституції і законів України, коли КСУ лише через власну інтерпретацію вдалося роз’яснити зміст “неоднозначності застосування”, як підставу для відкриття конституційного провадження. Характерно, що тоді КСУ взяв на озброєння розуміння відповідного юридичного терміна з галузей процесуального права в інтерпретації вищої судової інституції. На початку становлення інституту конституційної скарги ми будемо (і вже є) свідками конституційного судового активізму (як і самообмеження)²⁴, як активної діяльності КСУ з офіційного роз’яснення проблемних питань і понять у цій сфері. Йдеться про конституціоналізацію інституту конституційної скарги легітимним суб’єктом такої діяльності – КСУ.

Власне, навіть поверховий аналіз відмовних ухвал КСУ за конституційними скаргами дає змогу дійти висновку, що КСУ спонукає суб’єктів конституційної скарги до зваженого, відповідального й ретельного ставлення до такого важливого правозахисного інструменту. Адже юридичний ефект від позитивного для суб’єкта скарги рішення у вигляді визнання закону в цілому (що, однак, зробити буде не просто через те, що конституційні принципи і гарантії, на думку КСУ, не мають самостійного значення в обґрунтування неконституційності, про що йтиметься далі) чи його окремого положення (найбільш вірогідно) неконституційним буде відчутний і матиме загальний характер. Його плодами зможуть скористатися усі реальні й потенційні “жертви” визнаного неконституційним закону (його окремого положення).

КСУ як “суд права”, як його цілком обґрунтовано титулюють, покликаний вирішувати складні конституційно значущі проблеми (питання), а не втягуватися у розв’язання дріб’язкових (малозначних), хоч і важливих для пересічної особи проблем. Варте уваги те, що новелою майже всіх процесуальних кодексів, прийнятих Верховною Радою України 3 жовтня 2017 р., став “інститут малозначних справ”. За правилами п. 2 ч. 5 ст. 328 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) судові рішення у справах незначної складності не підлягають касаційному оскарженню, крім випадків, якщо:

²⁴ Детальніше про судовий активізм та судове самообмеження в діяльності КСУ див.: А Евсеев ‘Самоограничение в деятельности Конституционного Суда Украины’ (2018) 2 Сравнительное конституционное обозрение 1-17.

Любомир Летянчин

<...> а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовної практики; <...> в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу²⁵.

Переглядаючи справу в касаційному порядку, Верховний Суд, який відповідно до ч. 3 ст. 125 Конституції України є найвищим судовим органом, виконує функцію “суду права”, що розглядає спори, які мають найважливіше (принципове) значення для суспільства та держави. Тим самим Верховний Суд за допомогою загальної правозастосовної діяльності дає можливість досягнути індивідуального блага з урахуванням того, що людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю²⁶. Таким чином, призначення Верховного Суду як найвищої судової установи в Україні – це, передусім, сформувані обґрунтовану правову позицію стосовно застосування всіма судами у подальшій роботі конкретної норми матеріального права або дотримання норми процесуального права, що була неправильно використана судом і таким чином спрямувати судову практику в єдине і правильне правозастосування (вказати напрям, у якому слід здійснювати вибір правової норми); на прикладі конкретної справи роз’яснити зміст акта законодавства в аспекті його розуміння та реалізації на практиці в інших справах з вказівкою на обставини, що потрібно враховувати при застосуванні тієї чи іншої правової норми, але не нав’язуючи при цьому нижчестоящим судам результат вирішення конкретної судової справи²⁷. Висновки, зроблені найвищим судом у системі судоустрою України, мають вельми важливе значення для нашого дослідження і можуть мати значний ефект для практики діяльності органу конституційної юрисдикції нашої країни.

Видається, що для успішної конституційно-судової перспективи конституційної скарги від суб’єкта оскарження, по суті, вимагається виявлення й обґрунтування *конституційно значущої проблеми* у царині конституційних прав і свобод, яка безпосередньо зачепила його суб’єктивні конституційні права і свободи. До такого висновку доходимо, аналізуючи попередню практику КСУ за індивідуальними конституційними зверненнями, численні відмовні ухвали вже за конституційними скаргами, окремі статті нового Закону про КСУ. Так, розглядаючи 15 березня 2012 р. на пленарному засіданні у формі усного слухання справу за конституцій-

www.pravola.com.ua

²⁵ Кодекс адміністративного судочинства України: в редакції Закону від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII (із змінами). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 14.11.2018).

²⁶ Ухвала Верховного Суду від 19 липня 2018 р. у справі № П/811/1170/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75425151> (дата звернення: 14.11.2018).

²⁷ Там само.

ним зверненням В. Кузьменка щодо офіційного тлумачення положень пп. “д” п. 2 Закону України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів”, ч. 3 ст. 363 Кримінального кодексу України, КСУ констатував, що ‘конституційне звернення громадянина Кузьменка В. Б. порушує проблему, вирішення якої має значення для багатьох працівників державної виконавчої служби України (курсив наш. – Л. Л.)’ і перейшов до закритої частини пленарного засідання для подальшого обговорення і прийняття рішення²⁸. Головним чином, з мотивів суспільного інтересу КСУ свого часу відкрив конституційне провадження за конституційним зверненням громадянина Ю. Костенка щодо офіційного тлумачення окремих положень підпунктів 1, 2 п. 1 Закону України “Про внесення змін до Закону України ‘Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років’ щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги” й ухвалив рішення²⁹. Як зазначалося в окремій думці на це рішення судді КСУ М. Маркуш:

<...> суб’єкт права на конституційне звернення не навів обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Закону № 3298, хоч за вимогами статті 94 Закону України “Про Конституційний Суд України” він повинен довести наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади. Матеріали конституційного звернення не містять даних, які б підтверджували неоднозначне застосування судами України (копії рішень) чи іншими органами державної влади (листи, роз’яснення, відповіді на звернення тощо), положень Закону № 3298. Неоднозначного застосування Закону № 3298 на день подання конституційного звернення не було, бо Закон № 3298 офіційно оприлюднений в газеті “Голос України” 24 травня 2011 року, а конституційне звернення надійшло до Конституційного Суду України та зареєстроване за № 18/1112 цього ж дня – 24 травня 2011 року (курсив наш. – Л. Л.)³⁰.

Відповідно до ч. 2 ст. 77 Закону про КСУ:

<...> як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті³¹, якщо

²⁸ Повідомлення для преси Прес-служби Конституційного Суду України від 15 березня 2012 року у справі за конституційним зверненням Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положень підпункту “д” пункту 2 Закону України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів”, частини третьої статті 363 Кримінального кодексу України. URL: http://www.ccu.gov.ua/uk/publish/printable_article/172968 (дата звернення: 22.03.2018).

²⁹ Рішення Конституційного Суду України від 16 червня 2011 р. № 6-пн/2011. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/624> (дата звернення: 14.11.2018).

³⁰ Окрема думка судді Маркуш М. А. стосовно Рішення КСУ № 6-пн/2011. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/624> (дата звернення: 14.11.2018).

³¹ Йдеться про тримісячний строк, який не має сплинути з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення).

Любомир Летнянчин

Суд визнає її розгляд *необхідним із мотивів суспільного інтересу* (курсив наш. – Л. Л.)³².

Зі свого боку, згідно з ч. 3 ст. 63 Закону про КСУ:

<...> якщо Сенат чи Велика палата вважає, що порушені у конституційній скарзі питання *мають особливе суспільне значення для захисту прав людини* (курсив наш. – Л. Л.), Суд може відмовити у припиненні розгляду такої скарги навіть у разі подання суб'єктом права на конституційну скаргу заяви про її відкликання³³.

Не менш важливо й те, що ‘при розгляді конституційної скарги Велика палата, у виняткових випадках, з власної ініціативи може вжити заходів щодо забезпечення конституційної скарги, видавши забезпечувальний наказ, який є виконавчим документом’ (ч. 1 ст. 78 Закону про КСУ)³⁴. Отже, “суспільний інтерес” до проблеми і необхідність її вирішення здатний переважити законодавчі вимоги щодо необхідності чіткого додержання процедури звернення з конституційною скаргою. Практика показує, що таке порушення зазвичай слугує підставою для прийняття КСУ відмовної ухали, але “мотиви суспільного інтересу” можуть переконати його реагувати. Так само “особливе суспільне значення для захисту прав людини” питань, порушених у конституційній скарзі, здатне взяти гору над інтересами ініціатора їх вирішення, який із тих чи інших причин відмовиться від подальшої боротьби. Проблема вже ніби живе своїм самостійним життям і потребує вирішення незалежно від конкретної особи. Таким чином, КСУ виявляє активізм у разі наявності конституційно значущої проблеми, але тягар із її обґрунтування все одно лежить на суб'єктах оскарження.

Водночас віднесення проблеми до категорії конституційно значущої та реакцію на неї в кожному конкретному випадку вирішує КСУ. Так, проблема мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення вже давно викликає суспільний інтерес, має особливе суспільне значення, а після відомого рішення Європейського суду з прав людини у справі “Зеленчук та Цицура проти України” (заява № 846/16 та 1075/16) від 22 травня 2018 р.³⁵, на нашу думку, вже точно ставала конституційно значущою і потребувала вирішення. Проте КСУ, проявивши судове самообмеження, відмовив у відкритті конституційного прова-

www.pravoua.com.ua

³² Про Конституційний Суд України (н 1).

³³ Там само.

³⁴ Там само.

³⁵ Рішення Європейського Суду з прав людини у справі “Зеленчук та Цицура проти України” (заява № 846/16 та 1075/16) від 22 травня 2018 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79 (дата звернення: 13.11.2018).

дження³⁶, переклавши вирішення проблеми на парламент, а можливо, поставив її вирішення на паузу – хто знає? Адже якщо Верховна Рада України продовжить “мораторій на землю”, то кількість звернень до КСУ з конституційною скаргою лише збільшиться, і “земельна проблема” нікуди не дінеться і вже точно стане конституційною проблемою КСУ. На переконання судді КСУ В. Лемака:

<...> саме в цій справі і з цього питання Суд повинен був відкинути формальну оцінку рівня обґрунтування суб'єктом права на конституційне подання своїх тверджень та скромність під прикриттям “доктрини політичного питання”. Проблема має глибокий конституційний сенс (курсив наш. – Л. Л.), який має превалювати для Суду над усіма іншими мотивами³⁷.

Так само “люстраційна проблема”, “проблема декларування доходів громадських активістів” через суспільний інтерес та особливе суспільне значення набула характеру конституційно значущої і потребує свого розв'язання за посередництва КСУ. Вирішення конституційно значущої проблеми не означає автоматичне задоволення інтересів і сподівань її ініціаторів. Адже КСУ може як визнати закон (його окреме положення) неконституційним, так і постановити рішення про їх конституційність, вказавши в резолютивній частині, що суд застосував закон України (його окреме положення), витлумачивши у спосіб, що не відповідає Конституції України (ч. 3 ст. 89 Закону про КСУ). Але будь-яке рішення КСУ надалі буде легітимною підставою для відмови у відкритті конституційного провадження за аналогічними конституційними скаргами (п. 6 ч. 1 ст. 62 Закону про КСУ). Таким чином, в оперативному реагуванні на проблему мав би бути зацікавлений і сам КСУ.

Дозволимо собі зробити припущення, що терміно-поняття “суспільний інтерес”, “особливе суспільне значення” дають орієнтир у пошуках відповіді на складне теоретичне й практичне запитання щодо розуміння суті конституційно значущої проблеми, але цим не вичерпуються. Матиме значення також і кількість (масовість) таких скарг і, безумовно, якість їхньої аргументації. Щоправда, як зазначалося вище, сьогодні суб'єкти оскарження найчастіше обґрунтовують неконституційність окремих положень законів України “Про державну службу”, “Про прокуратуру”, “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування”, “Про

³⁶ Ухвала Великої палати Конституційного Суду України від 1 листопада 2018 р. № 67-у/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/67_y_2018.pdf (дата звернення: 13.11.2018).

³⁷ Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В. В. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/67_y_2018_1.pdf (дата звернення: 10.11.2018).

Любомир Летнянчин

судоустрій і статус суддів” в частині пенсійного забезпечення державних службовців, прокурорів та суддів, ч. 3 ст. 307, ст. 309 Кримінального процесуального кодексу України. Проте наразі кількість ще не переросла в якість, про те, як кажуть, “вода камінь точить”.

У продовження викладеного вище привертає увагу ще один висновок КСУ, який повною мірою може претендувати на юридичну позицію. Так:

<...> зі змісту конституційної скарги вбачається, що, аргументуючи свої твердження щодо неконституційності оспорюваних положень Закону № 76, Павленко В. С. посилається на статтю 22 Конституції України, однак не вказує, яке саме її конституційне право було порушено внаслідок застосування цих положень. Оскільки стаття 22 Конституції України визначає гарантії реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина, то вона не може бути самостійним аргументом для обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень)³⁸.

Автор клопотання у конституційній скарзі цитує приписи ст. 8, ч. 2 ст. 19, ч. 1 ст. 28, ч. 2 ст. 58 Основного Закону без зазначення того, яке з гарантованих цими нормами прав людини зазнало порушення внаслідок застосування Закону про КСУ, що не є обґрунтуванням його неконституційності у розумінні п. 6 ч. 2 ст. 55 Закону про КСУ³⁹. У конституційній скарзі міститься посилання на положення статей 22, 64 Конституції України, однак не вказано, яке саме конституційне право було порушено у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України закону та виключенням із закону відповідної статті. Оскільки названі конституційні положення визначають гарантії реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина, то вони не можуть бути самостійним аргументом для обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень)⁴⁰.

В ухвалі Другої колегії суддів Першого сенату КСУ від 6 квітня 2018 р. № 36-2(І) йдеться:

Оскільки зазначені конституційні положення встановлюють гарантії реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також основні засади судочинства, вони не можуть бути самостійним аргу-

www.pravoua.com.ua

³⁸ Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 16 липня 2018 р. № 1-уп(ІІ)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1-up_2_2018.pdf (дата звернення: 30.08.2018).

³⁹ Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України від 19 вересня 2018 р. № 33-у(І)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/33_u_1_2018.pdf (дата звернення: 15.10.2018).

⁴⁰ Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 6 квітня 2018 р. № 36-2(І). URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/36-2i2018.pdf> (дата звернення: 31.10.2018).

ментом для обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень)⁴¹.

Так само, на думку КСУ, зазначені у конституційній скарзі положення статей 6, 19 Конституції України не стосуються безпосередньо прав людини, а передбачають загальні засади здійснення державної влади в Україні, визначення меж повноважень діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, тобто посилення на недотримання їх приписів не може вважатися зазначенням прав людини, які зазнали порушення внаслідок застосування оспорюваних положень Кодексу⁴².

Таким чином, КСУ вносить ясність у доволі ускладнену, на думку судді КСУ М. Гультая (що, показово) та науковця Г. Христової, конструкцію співвідношення пунктів 5 та 6 ч. 2 ст. 55 Закону про КСУ⁴³. Юридична позиція КСУ виходить із вирішального значення для конституційно-судової перспективи зазначення у конституційній скарзі, яке з 'гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону' (п. 6 ч. 2 ст. 55 Закону про КСУ)⁴⁴. Відповідно, положення Основного Закону України, які стосуються конституційних принципів і гарантій, не мають самостійного значення, відіграють значною мірою допоміжну (субсидіарну) роль (п. 5 ч. 2 ст. 55 Закону про КСУ). Відтепер апелювання лише до конституційних принципів і гарантій в обґрунтування неконституційності закону (його окремого положення) не матиме переконливого юридичного ефекту, що не заперечує їх широкого використання для підсилення обґрунтованості вимог і демонстрації проблеми. Це так само істотно послаблює аргументи на користь обґрунтування вимог щодо неконституційності закону в цілому посиланнями на порушення конституційної процедури розгляду, ухвалення і набрання чинності законом України. Водночас у цьому вбачається і прихований сигнал КСУ про те, що він таки "суд права" і не збирається занурюватися у дослідження обставин законотворчого процесу, які, до того ж, не так просто буде належно оформити суб'єкту оскарження.

⁴¹ Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 20 вересня 2018 р. № 295-2(І)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/295_21_2018.pdf (дата звернення: 15.10.2018).

⁴² Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 26 квітня 2018 р. № 161-2(ІІ). URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/161_2_ii_2018.pdf (дата звернення: 31.10.2018).

⁴³ М Гультай та Г Христова, 'Конституційна скарга як національний засіб правового захисту в контексті доступу до Європейського суду з прав людини' (2017) 5 Вісник Конституційного Суду України 56-66.

⁴⁴ Про Конституційний Суд України (н 1).

Любомир Летнянчин

Схоже, КСУ запроваджує в практику конституційного судочинства польську модель аргументації конституційних скарг. Так, зі ст. 79 Конституції Республіки Польща випливає, що підставою для конституційної скарги є порушення конституційних прав і свобод. Більшість цих прав викладено в розділі II “Свободи, права та обов’язки людини і громадянина” Конституції Польщі, проте конституційна скарга може стосуватися прав, свобод чи обов’язків, що містяться в інших розділах Основного Закону. Однак Конституційний Трибунал Польщі у своїх рішеннях вказав:

<...> не можуть бути підставою для конституційної скарги норми, що визначають загальні принципи конституційного ладу, а також норми, адресовані законодавцю <...> Преамбула Конституції не містить норм, що закріплюють права і свободи <...>⁴⁵.

Загалом у такому підході органу конституційної юрисдикції вбачається раціональне зерно. Воно дає можливість показати специфіку конституційної скарги як інструмента захисту особою своїх фундаментальних прав і свобод, акцентувавши саме на конституційних правах і свободах, відтінити від інших засобів їх захисту органом конституційного контролю. Йдеться, насамперед, про конституційні подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховного Суду, народних депутатів України, Президента України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Спектр конституційних проблем, які вони можуть порушувати, досить широкий і стосується не лише основних прав і свобод людини та громадянина. Отже, залучення широкого арсеналу аргументації, зокрема й конституційних принципів, цінностей тощо є виправданим.

За такої ситуації найбільш вразливим суб’єктом конституційної скарги стає юридична особа приватного права. У Конституції України фундаментальних прав і свобод, які безпосередньо стосуються юридичних осіб, не так вже й багато. Частіше за все вони апелюють до ст. 58 Основного Закону України, якою встановлено принцип неприпустимості зворотної дії закону чи іншого нормативно-правового акта в часі, крім випадків, коли вони пом’якшують або скасовують відповідальність особи. Звісно, після відомого рішення КСУ у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення ч. 1 ст. 58 Конституції України (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 р. № 1-рп/99 про те,

www.pravoua.com.ua

⁴⁵ А Вашкевич ‘Институт конституционной жалобы в Республике Польша: организационно-правовые проблемы рассмотрения’ в *Теоретические и практические аспекты, связанные с индивидуальной конституционной жалобой в европейской модели конституционного правосудия: сб материалов Междунар. науч.-практ. конф.* (БДП 2010) 98.

що юридичні особи могли лише сподіватися на добру волю українського парламенту щодо широкого використання зазначеного вище принципу, адже йшлося:

<...> положення частини першої статті 58 Конституції України про те, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, треба розуміти так, що воно стосується людини і громадянина (фізичної особи)⁴⁶.

Але новий Закон про КСУ допускає зміну юридичних позицій КСУ, як старих, так і нових, у разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яких дотримувався КСУ при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті КСУ (ст. 92 Закону про КСУ).

Тепер вже доведеться сподіватися на добру волю органу конституційної юрисдикції при вирішенні конституційно значущих проблем юридичних осіб приватного права. Адже завжди для них актуальними залишатимуться такі конституційні принципи та гарантії, як верховенство права, юридичного верховенства Конституції України та прямої дії її норм, судового захисту конституційних прав і свобод (ст. 8) та додержання основних засад судочинства (ст. 129), рівності усіх суб'єктів права власності перед законом (ч. 4 ст. 13), гарантій права власності на землю (ч. 2 ст. 14), економічної багатоманітності (ч. 1 ст. 15), неприпустимості використання Збройних Сил України та інших військових формувань для обмеження прав і свобод (ч. 4 ст. 17), неприпустимості законодавчого звуження існуючих конституційних прав і свобод (ч. 3 ст. 22), неприпустимості протиправного позбавлення права власності, непорушності права приватної власності та інших гарантій права власності, передбачених ст. 41, неприпустимості бути двічі притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ч. 1 ст. 61), неприпустимості неконституційного обмеження прав і свобод (ч. 1 ст. 64)⁴⁷.

Сформульовані КСУ юридичні позиції значно ускладнюють підготовку якісних конституційних скарг, але ж "гра варта свічок". Без належної юридичної освіти навряд чи можна впоратися із таким складним завданням. Крім того, до снаги належно розібратися в конституційно значущих

⁴⁶ Рішення Конституційного Суду України від 9 лютого 1999 р. № 1-рп/99. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/397> (дата звернення: 14.11.2018).

⁴⁷ Конституція України (н 6).

Любомир Летнянчин

проблемах, конституційному смислі фундаментальних прав і свобод, пов'язати конституційні принципи й гарантії прав і свобод із положеннями Конституції України щодо основних прав і свобод здатні лише добре підготовлені адвокати. Але чи лише адвокати? Дійсно, відповідно до ч. 4 ст. 131² Конституції України 'виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення'⁴⁸. Проте варте уваги й те, що конституційна судова реформа 'виокремлює Конституційний Суд України як самостійну та відмінну від судів інституцію (курсив наш. – Л. Л.)' (ч. 1 п. 3.13 пояснювальної записки до законопроекту)⁴⁹. Як зазначив Верховний Суд в одному доволі дискусійному й неоднозначному рішенні, яке, водночас, містить актуальні й варті нашої уваги висновки:

Конституційний Суд України не розглядає конкретні юридичні справи у спорах між певними суб'єктами права, а може визнавати неконституційними нормативні акти (тобто діяти як негативний законодавець) та здійснювати обов'язкові для застосування тлумачення Основного Закону <...> (тобто діяти як позитивний законодавець).

Ці обставини суттєво відрізняють Конституційний Суд України від судів загальної юрисдикції.

Те, що Конституційний Суд України не є судом у розумінні статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року, впливає також із рішень Європейського суду з прав людини у справах "Фішер проти Австрії" та "Цумтобель проти Австрії"⁵⁰.

Вважаємо, що адвокатська монополія на ринку професійної правничої допомоги може отримати серйозного конкурента в особі фахівців у галузі права, зокрема конституційного, науковців, конституційних експертів у галузі прав людини, правозахисників та правозахисних організацій. Таким чином, зазначені суб'єкти можуть брати участь у підготовці конституційної скарги не лише на попередньому етапі, а й бути офіційно уповноваженими особами в КСУ (п. 2 ч. 2 ст. 55 Закону про КСУ).

Висновки. КСУ як орган конституційної юрисдикції, "суд права", легітимний орган конституціоналізації інституту конституційної скарги реагує на чисельні конституційні скарги, формулюючи при цьому юридичні позиції, які мають скеровувати потенційних скаржників щодо перспектив розгляду конституційних скарг. Встановлення КСУ додатко-

www.pravoua.com.ua

⁴⁸ Конституція України (н 6).

⁴⁹ Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)" від 26 січня 2016 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209 (дата звернення: 15.11.2018).

⁵⁰ Постанова Верховного Суду від 18 березня 2018 р. (справа № П/800/120/14). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73195164> (дата звернення: 14.11.2018).

вих вимог щодо змісту конституційної скарги вказує на судовий активізм останнього та спробу підсилити “тест обґрунтованості” як умову їх прийнятності. Це відповідає природі конституційної скарги як важливого універсального засобу захисту фундаментальних прав людини. Тому КСУ спонукає суб’єктів конституційної скарги до зваженого, відповідального й ретельного ставлення до їх підготовки, адже ефект від їх задоволення має загальний характер, на відміну від наслідків судових рішень. Конституційно-судову перспективу матиме конституційна скарга, в якій обґрунтовано конституційно значущу проблему в царині конституційних прав і свобод. Тягар із виявлення та обґрунтування такої проблеми лежить на суб’єктах конституційної скарги. Акцентування лише на конституційних принципах і гарантіях в обґрунтування неконституційності закону (його окремого положення) без зазначення конституційних прав і свобод, які зазнали порушень, не матиме переконливого юридичного ефекту, що не заперечує їх широкого використання для підсилення обґрунтованості вимог і демонстрації проблеми. У цьому вбачається специфіка саме конституційної скарги і прихований сигнал КСУ, що він таки “суд права”. За таких обставин у найбільш уразливому становищі опиняються юридичні особи приватного права.

Складність у підготовці конституційної скарги повинна компенсуватися можливостями не лише адвокатської спільноти, а й фахівців у галузі права, зокрема конституційного, науковців, конституційних експертів у галузі прав людини, правозахисників і правозахисних організацій.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy [Code of the Administrative Court Procedure of Ukraine]: v redaktsii Zakonu vid 3 zhovtnia 2017 r. № 2147-VIII (iz zminamy). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (accessed: 14.11.2018) (in Ukrainian).
2. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR, zi zminamy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (accessed: 31.10.2018) (in Ukrainian).
3. Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy [On the Constitutional Court of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 13 lyupnia 2017 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2017. № 35. St. 376 (in Ukrainian).
4. Rehlament Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Rules of the Constitutional Court of Ukraine]: postanova Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Resolution of the Constitutional Court of Ukraine] vid 22 liutoho 2018 r. № 1-ps/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/reglament_2.pdf (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).

Cases

5. Okrema dumka suddi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy Lemaka V. V. [Separate Opinion of the Judge of the Constitutional Court of Ukraine Lemak V. V.]. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/67_y_2018_1.pdf (accessed: 10.11.2018) (in Ukrainian).
6. Okrema dumka suddi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy Lytvynova O. M. [Separate Opinion of the Judge of the Constitutional Court of Ukraine Lytvynova O. M.]. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-y_i_2018_1.pdf (accessed: 31.10.2018) (in Ukrainian).
7. Okrema dumka suddi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy Melnyka M. I. [Separate Opinion of the Judge of the Constitutional Court of Ukraine Melnyk M. I.]. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-y_i_2018_2.pdf (accessed: 31.10.2018) (in Ukrainian).
8. Okrema dumka suddi Markush M. A. stosovno Rishennia KSU № 6-rp/2011 [Separate Opinion of Judge Markush M.A. Regarding CCU Decision No. 6-rp/2011]. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/624> (accessed: 14.11.2018) (in Ukrainian).
9. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy "Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo pravosuddia)" [Explanatory Note to the Draft Law of Ukraine "On Amendments to the Constitution of Ukraine (On Justice)"] vid 26 sichnia 2016 r. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209 (accessed: 15.11.2018) (in Ukrainian).
10. Postanova Verkhovnoho Sudu [Ruling of the Supreme Court] vid 18 bereznia 2018 r. (sprava № P/800/120/14). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73195164> (accessed: 14.11.2018) (in Ukrainian).
11. Povidomlennia dlia presy Pres-sluzhby Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 15 bereznia 2012 roku u spravi za konstytutsiinym zvernenniam Kuzmenka Vitaliia Borysovycha shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen pidpunktu "d" punktu 2 Zakonu Ukrainy "Pro derzhavnyi zakhyst pratsivnykiv sudu i pravookhoronnykh orhaniv", chastyny tretoi statti 363 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Press Release of the Press Service of the Constitutional Court of Ukraine dated March 15, 2012 in the Case Following the Constitutional Submission of Kuzmenko Vitalii Borysovych Regarding Official Interpretation of the Provisions of Sub-Clause "d", Cl. 2 of the Law of Ukraine "On the State Protection of the Staff of Courts and Law Enforcement Agencies", Part Three of Article 363 of the Criminal Code of Ukraine]. URL: http://www.ccu.gov.ua/uk/publish/printable_article/172968 (accessed: 22.03.2018) (in Ukrainian).
12. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine] vid 16 chervnia 2011 r. № 6-rp/2011. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/624> (accessed: 14.11.2018) (in Ukrainian).
13. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine] vid 9 liutoho 1999 r. № 1-rp/99. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/397> (accessed: 14.11.2018) (in Ukrainian).
14. Rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny u spravi "Zelenchuk ta Tsytsura proty Ukrainy" [Judgment of the European Court of Human Rights in the Case of Zelenchuk and Tsytsura V. Ukraine] (zaiava № 846/16 ta 1075/16) vid 22 travnia 2018 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79 (accessed: 13.11.2018) (in Ukrainian).
15. Ukhvala Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Ruling of the Second Senate of the Constitutional Court of Ukraine] vid 16 lypnia 2018 r. № 1-up(II)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1-yn_2_2018.pdf (accessed: 30.08.2018) (in Ukrainian).
16. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Ruling of the Second Panel of Judges of the Second Senate of the Constitutional Court of Ukraine] vid 18 zhovtnia 2018 r. № 335-2(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/335_22_2018.pdf (accessed: 31.10.2018) (in Ukrainian).

17. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Ruling of the Second Panel of Judges of the Second Senate of the Constitutional Court of Ukraine] vid 26 kvitnia 2018 r. № 161-2(II). URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/161_2_ii_2018.pdf (accessed: 31.10.2018) (in Ukrainian).
18. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Ruling of the Second Panel of Judges of the First Senate of the Constitutional Court of Ukraine] vid 6 kvitnia 2018 r. № 36-2(I). URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/36-2i2018.pdf> (accessed: 31.10.2018) (in Ukrainian).
19. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Ruling of the Second Panel of Judges of the First Senate of the Constitutional Court of Ukraine] vid 20 veresnia 2018 r. № 295-2(I)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/295_21_2018.pdf (accessed: 15.10.2018) (in Ukrainian).
20. Ukhvala Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Ruling of the First Senate of the Constitutional Court of Ukraine] vid 13 chervnia 2018 r. № 20-u(I)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-y_2018.pdf (accessed: 31.10.2018) (in Ukrainian).
21. Ukhvala Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Ruling of the First Senate of the Constitutional Court of Ukraine] vid 19 veresnia 2018 r. № 33-y(I)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/33_y_1_2018.pdf (accessed: 15.10.2018) (in Ukrainian).
22. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Ruling of the First Panel of Judges of the First Senate of the Constitutional Court of Ukraine] vid 24 kvitnia 2018 r. № 127-1(I)/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/127-1_i_2018.pdf (accessed: 31.10.2018) (in Ukrainian).
23. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Ruling of the First Panel of Judges of the First Senate of the Constitutional Court of Ukraine] vid 24 kvitnia 2018 r. № 128-1(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/128_1_i_2018.pdf (accessed: 31.10.2018) (in Ukrainian).
24. Ukhvala Velykoi palaty Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Ruling of the Grand Chamber of the Constitutional Court of Ukraine] vid 1 lystopada 2018 r. № 67-u/2018 URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/67_y_2018.pdf (accessed: 13.11.2018) (in Ukrainian).
25. Ukhvala Verkhovnoho Sudu [Ruling of the Supreme Court] vid 19 lypnia 2018 r. u spravi № P/811/1170/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75425151> (accessed: 14.11.2018) (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

26. Bryntsev V, *Sudovi konstytutsionalizm v Ukraini: doktryna i praktyka formuvannia [Court Constitutionalism in Ukraine: Doctrine and Establishment Practice]*, kn. 1 (Pravo 2013) (in Ukrainian).
27. — —, *Sudovi konstytutsionalizm v Ukraini: doktryna i praktyka formuvannia [Court Constitutionalism in Ukraine: Doctrine and Establishment Practice]*, kn. 2 (Pravo 2015) (in Ukrainian).
28. Dzhun V, *Sotsiologhiia konstytutsiinoho prava [Sociology of Constitutional Law]*, kn. 1: Teoretyko-metodolohichni osnovy [Theoretical and Methodological Fundamentals] (In Yure 2015) (in Ukrainian).
29. Holovin A, *Zakhyst prav i svobod liudyny i hromadianyna yedynym orhanom konstytutsiinoi yurysdyksii v Ukraini [Protection of Human and Citizens' Rights and Freedoms by a Single Constitutional Jurisdiction Body in Ukraine]* (Lohos 2012) (in Ukrainian).

Любомир Летнянчин

30. Hultai M, *Konstytutsiina skarha u mekhanizmi dostupu do konstytutsiinoho pravosuddia [Constitutional Complaint in the Mechanism of Access to Constitutional Justice]* (Pravo 2013) (in Ukrainian).
31. Kruss V, *Konstitutsionalizatsiya prava: osnovy teorii [Constitutionalization of Law: Theory Fundamentals]* (Norma: INFRA-M 2016) (in Russian).
32. Podorozhna T, *Pravovyi poriadok: teoretyko metodolohichni zasady konstytutsionalizatsii [Legal Order: Theoretical and Methodological Foundations of Constitutionalization]* (Iurinkom Inter 2016) (in Ukrainian).

Edited books

33. Petryshyn O ta inshi (za zah red), *Problemy ta perspektyvy zaprovadzhennia indyvidualnoi konstytutsiinoi skarhy v Ukraini [Challenges and Prospects of Individual Constitutional Complaint Introduction in Ukraine]* (Atika-N 2010) (in Ukrainian).
34. Shemshuchenko Yu ta inshi (za zah red), *Teoriia i praktyka konstytutsionalizatsii haluzevoho zakonodavstva Ukrainy [Theory and Practice of Constitutionalization of the Branch-Specific Legislation of Ukraine]* (Iurydychna dumka 2013) (in Ukrainian).

Journal articles

35. Evseev A, 'Samoogranichenie v deyatelnosti Konstitutsionnogo Suda Ukrainy' ['Self-Restraint in the Operation of the Constitutional Court of Ukraine'] (2018) 2 *Sravnitel'noe konstitutsionnoe obozrenie* 1-17 (in Russian).
36. Hultai M ta Khrystova H, 'Konstytutsiina skarha yak natsionalnyi zasib pravovoho zakhystu v konteksti dostupu do Yevropeiskoho sudu z prav liudyny' ['Constitutional Complaint as a National Legal Remedy in the Context of Access to the European Court of Human Rights'] (2017) 5 *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy* 56-66 (in Ukrainian).
37. Hultai M, 'Zakhyst prav i svobod liudyny i hromadianyna Konstytutsiinym Sudom Ukrainy' ['Protection of Human and Citizens' Rights and Freedoms by the Constitutional Court of Ukraine'] (2017) 4 *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy* 21-41 (in Ukrainian).
38. Lemak V ta Petryshyn O, 'Konstytutsiina skarha v Ukraini: problemy mekhanizmu vprovadzhennia' ['Constitutional Complaint in Ukraine: Issues Relating to the Mechanism of Introduction'] (2017) 2 *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy* 79-88 (in Ukrainian).

Dissertations

39. Airiian K, 'Konstytutsiina skarha yak forma zvernennia do orhanu konstytutsiinoi yurysdyksii' ['Constitutional Complaint as a Form of Appeal to the Constitutional Jurisdiction Body'] (dys kand yuryd nauk, Natsionalna akademiia vnurishnikh sprav 2015) (in Ukrainian).
40. Bryn T, 'Konstytutsiinyi Sud Ukrainy v mekhanizmi zakhystu ta zabezpechennia prav i svobod liudyny i hromadianyna' ['Constitutional Court of Ukraine in the Mechanism of Protection and Ensuring of Human and Citizens' Rights and Freedoms'] (dys kand yuryd nauk, Natsionalna yurydychna akademiia im. Yaroslava Mudroho 2010) (in Ukrainian).

Conference materials

41. Vashkevich A, 'Institut konstitutsionnoy zhaloby v Respublike Pol'sha: organizatsionno-pravove problemy rassmotreniya' ['Institute of Constitutional Complaint in the Republic of Poland: Organizational and Legal Issues of Claim Consideration'] v *Teoreticheskie i prakticheskie aspekty, svyazannye s individual'noy konstitutsionnoy*

zhaloboy v evropeyskoy modeli konstitutsionnogo pravosudiya: sb materialov Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. [Theoretical and Practical Aspects Relating to Individual Constitutional Complaint in the European Model of Constitutional Justice: Collected Materials of the International Scientific and Practical Conference] (BDP 2010) 98 (in Russian).

Websites

42. 'U KSU vidbulas mizhnarodna konferentsiia "Indyvidualna konstytutsiina skarha do Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy"' ['International Conference "Individual Constitutional Complaint to the Constitutional Court of Ukraine" Held at CCU'] (*Konstytutsiinyi Sud Ukrainy*, 11 veresnia 2018) <<http://www.ccu.gov.ua/novyna/u-ksu-vidbulas-mizhnarodna-konferenciya-indyvidualna-konstytuciyna-skarga-do-0>> accessed 20 October 2018 (in Ukrainian).
43. Kryvenko V, 'Konstytutsiinyi Sud nichoho ne zaboroniaie ta ne dozvoliaie, bo ne vin rehlamentuie pravovidnosyny, shcho vynykaiut v sotsiumi' ['Constitutional Court Does Not Prohibit or Permit Anything, Because It Does Not Regulate the Legal Relations Arising in Society'] (2017) 26 *Zakon i biznes* <http://zib.com.ua/ua/129308-vo_golovi_ksu_viktor_kryvenko_ks_nichogo_ne_zaboronyae_ta_ni.html> accessed 11 July 2017 (in Ukrainian).
44. Savchyn M, 'Bezperervnist natsionalnoi konstytutsiinoi tradytsii v umovakh vyklykiv i zahroz, abo Pro kontynuitet' ['Continuity of the National Constitutional Tradition in the Face of Challenges and Threats, or On 'Continuity'] (2017) 25 *Dzerkalo tyzhnia* <https://dt.ua/internal/bezperervnist-nacionalnoyi-konstituciynoyi-tradiciyi-v-umovah-viklykiv-i-zagroz-abo-pro-kontynuyitet-247135_.html> accessed 1 July 2017 (in Ukrainian).
45. Shevchuk S, 'Prava liudyny ne mozhut zalezhaty vid naiavnosti chy vidsutnosti zakonu' ['Human Rights May Not Depend on the Presence or Absence of Law'] (2017) 16 *Zakon i biznes* <http://zib.com.ua/ua/128479-suddya_ksu_stanislav_shevchuk_prava_liudini_ne_mozhut_zalezht.html> accessed 7 July 2017 (in Ukrainian).

Lubomyr Letnyanchyn

ISSUES OF CONSTITUTIONALIZATION
OF THE INDIVIDUAL CONSTITUTIONAL COMPLAINT IN UKRAINE

ABSTRACT. The Constitutional Court of Ukraine (CCU) as a constitutional jurisdiction body plays a key role in constitutionalization of the individual constitutional complaint in Ukraine. Currently, practical implementation of the constitutional complaint in Ukraine is just at the initial stage. For this reason, the CCU's practice, particularly, in dealing with constitutional complaints, is very important, since this stage lays the foundation of the approaches, traditions, principles and methods upon which the CCU will build its operation and notify its potential applicants regarding the prospects of constitutional complaint consideration.

The purpose of the article is to analyze the operation practice of the constitutional jurisdiction body and its legal positions in terms of the impact it has on the establishment and development of the institute of constitutional complaint in Ukraine, and also to identify the theoretical and legal challenges relating to the exercise of the right to individual constitutional complaint at the initial stage, and to formulate the proposals for improving the respective CCU practice and the institute of constitutional complaint.

ПРАВО УКРАЇНИ • 2018 • № 12 • 55-76

Любомир Летнянчин

CCU, as the constitutional jurisdiction body, “the court of law”, a legitimate body of constitutionalization of the institute of constitutional complaint, responds to numerous constitutional complaints and at the same time formulates important legal positions. Additional requirements set out by it with regard to the contents of the constitutional complaint evidence the judicial activism of the latter and an attempt to enhance the “reasonability test” as a precondition of their admissibility. This is consistent with the nature of the constitutional complaint as an important universal means of protecting fundamental human rights. Thus, CCU encourages the constitutional complaint subjects to prepare the claim with a well-balanced, responsible and careful attitude because the effects of a constitutional complaint, if upheld, are of a general nature, unlike the consequences of a court decision. The constitutional and court perspective will be open for a constitutional complaint which substantiates a constitutionally important issue in the domain of constitutional rights and freedoms. The burden of identifying and substantiating a constitutionally important issue rests with the constitutional complaint subjects. Focusing only on constitutional principles and guarantees in support of unconstitutionality of a law (or its separate provision) without specifying the constitutional rights and freedoms which have been violated will not have a convincing legal effect, and this does not preclude their widespread use to strengthen the reasonableness of requirements and to demonstrate the problem. This is what the author defines as the specifics of the constitutional complaint and an implicit signal of CCU that it is really “the court of law”. Under such circumstances, legal entities at private law are in the most vulnerable position.

Difficult aspects pertaining to the preparation of a constitutional complaint should be counterbalanced by the capabilities not only of the community of attorneys but also professionals of law, particularly, constitutional law, and also scholars, constitutional experts in human rights, human rights advocates and human rights organizations.

KEYWORDS: constitutional complaint; constitutionalization; constitutionally important issue; “the court of law”; Constitutional Court of Ukraine; fundamental human rights.